

หนังสือชุด บรมราชกุมารีอักษรานุรักษ์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ลำดับที่ ๒๒

วิถี มหาสนุก

สุวรรณภา เกรียงไกรเพ็ชร

เพลงเด็กกับกระบวนการอบรมทางสังคมในวัยเยาว์

ในอดีต วัฒนธรรมมุขปาฐะ (Oral tradition) จัดเป็นวิธีการสำคัญในกระบวนการอบรมทางสังคม (Socialization process) อันเป็นกระบวนการที่สังคมถ่ายทอดค่านิยมทางสังคมวัฒนธรรมให้แก่สมาชิกของสังคมนั้น พร้อมทั้งชี้นำถึงแนวทางประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตตามที่สังคมเห็นว่าเหมาะสม ช่วยให้สมาชิกสังคมปรับตัวให้เข้ากับความประสงค์และลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนที่ตนสังกัดอยู่ ปัจจุบันนี้การศึกษาระบบลายลักษณ์อักษรได้เข้ามามีบทบาทสำคัญแทนที่วัฒนธรรมมุขปาฐะในกระบวนการอบรมดังกล่าว แต่ก็อาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมมุขปาฐะยังดำรงความสำคัญอยู่ในระดับหนึ่ง ดังจะเห็นได้ว่า แม้การศึกษาในชั้นเรียนจะมีแนวโน้มมุ่งให้เด็กพัฒนาคุณสมบัติด้านความเชื่อมั่นในตนเองให้มากขึ้น แต่ค่านิยมเกี่ยวกับความอ่อนน้อมถ่อมตนและความเคารพยำเกรงในอาวุโสก็ยังคงมีบทบาทสำคัญอยู่ โดยผ่านทางกระบวนการอบรมทางมุขปาฐะมากกว่าที่จะผ่านทางบทเรียนหรือการอบรมในชั้นเรียน นอกจากนี้ในด้านการควบคุมทางสังคม (Social control) วัฒนธรรมมุขปาฐะก็ยังมีบทบาทอย่างเห็นได้ชัดในสังคมไทย

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสนอความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมมุขปาฐะกับกระบวนการอบรมทางสังคม โดยใช้ข้อมูลทางคติชนวิทยาคือ เพลงเด็กเป็นข้อมูลหลักในการศึกษา และกล่าวถึงเพลงชาวบ้านและนิทานชาวบ้านในบางแง่มุมที่เกี่ยวข้อง โดยวางแนวคิดหลักในการศึกษาว่า กระบวนการอบรมทางสังคมนั้นมิได้เกิดขึ้นและเสร็จสมบูรณ์ลงในช่วงวัยเด็กเท่านั้น แต่ยังดำเนินอยู่ตลอดมาแม้เมื่อสมาชิกของสังคมเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่จนล่วงเข้าสู่วัยชรา การอบรมทางสังคมก็ยังคงดำเนินอยู่ แต่ลักษณะวิธีการและเนื้อหาหลักอาจแตกต่างกันไปตามช่วงชีวิตเพื่อให้สอดคล้องกับหน้าที่และบทบาทของสมาชิกในรุ่นต่าง ๆ ของสังคม

ผลของการศึกษาแสดงให้เห็นว่า เพลงเด็กมีความสัมพันธ์กับกระบวนการอบรมทางสังคมทั้งในแง่วิธีการและเนื้อหา และที่สำคัญคือ สอดคล้องกับกระบวนการอบรมในช่วงวัยต่าง ๆ กล่าวคือ เพลงเด็กเป็นกระบวนการอบรมสมาชิกรุ่นเยาว์ของสังคม ต่อเนื่องถึงเพลงชาวบ้านกับ

สมาชิกที่เป็นกำลังผลิตของสังคม จนถึงนิทานชาวบ้านกับการอบรมค่านิยมในช่วงปลายของชีวิต เมื่อสมาชิกอาวุโสของสังคมได้ผ่านการอบรมมาถึงขั้นที่สามารถเป็นผู้กำหนดค่านิยมบางอย่างและสามารถมองย้อนทบทวนหรือแม้แต่ล้อเล่นกับค่านิยมหลักบางอย่างของสังคม และในทางกลับกัน เพลงเด็กก็เกิดจากประสบการณ์และวิถีดำรงชีวิตซึ่งสมาชิกของสังคมนั้นผ่านมาแล้ว

การศึกษาในบทความนี้มีข้อจำกัดอยู่ ๒ ประการ ประการแรกคือ ข้อมูลที่ใช้เป็นข้อมูลที่ได้มาจากหมู่บ้านภาคกลางของประเทศไทย คือหมู่บ้านในตำบลหัวเขา อำเภอดงเมืองนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ผลของการศึกษาจึงไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นข้อสรุปของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมมุขปาฐะกับกระบวนการอบรมทางสังคมของสังคมไทยในส่วนรวม ประการที่สอง ด้วยเงื่อนไขของเวลาการศึกษาและขอบเขตของการศึกษา ทำให้ต้องจำกัดประเภทของข้อมูลอยู่เพียงสามกลุ่มใหญ่ ๆ ที่กล่าวแล้ว ทั้งนี้เพราะเห็นว่าข้อมูลทั้งสามประเภทนี้มีเนื้อหาและปริมาณมากพอที่จะใช้เป็นข้อมูลหลักได้ แต่มิได้หมายความว่า ข้อมูลทางคติชนวิทยาประเภทปริศนา คำทาย สุภาษิต พังเพย คำกล่าวให้พร และข้อมูลมุขปาฐะอื่น ๆ จะไม่มีความสำคัญ แต่ในการศึกษา จำเป็นต้องจำกัดให้อยู่ในขอบเขตของ “ความเป็นไปได้” ทั้งในแง่ของเวลาและเนื้อหาดังกล่าวข้างต้น

ข้อจำกัดประการสุดท้ายเกี่ยวเนื่องกับขอบเขตการนำเสนอในที่นี้ กล่าวคือ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเพลงเด็ก เพลงชาวบ้าน และนิทานชาวบ้านกับกระบวนการอบรมทางสังคมนั้น จำเป็นต้องแสดงลักษณะทั้งในแง่ของรูปแบบการแสดงออก การปฏิบัติที่มีอยู่จริงในสังคมปัจจุบัน และเนื้อหาของข้อมูลมุขปาฐะแต่ละประเภทที่สัมพันธ์กับการอบรมค่านิยมทางสังคมวัฒนธรรมซึ่งจะทำให้บทความยาวเกินควร ในที่นี้จึงเสนอเฉพาะเพลงเด็กกับกระบวนการอบรมสมาชิกรุ่นเยาว์ของสังคมในบางประเด็นที่น่าสนใจ และไม่สามารถเสนอตัวอย่างเพลงได้เนื่องจากเนื้อหาที่จำกัด

แหล่งกำเนิดและเนื้อหาของเพลงเด็กนั้นมีหลากหลายจนไม่อาจนำมากล่าวสรุปได้ง่าย ๆ อย่างไรก็ตาม แก่นมูมหนึ่งของเพลงเด็กที่เห็นได้ชัดก็คือ เพลงเด็กนั้นร้องโดยแม่หรือผู้ที่กำลังรับหน้าที่ดูแลหรือเล่นกับเด็กเพื่อปลอบโยน ชับกล่อม หรือทำให้เด็กได้รับความเพลิดเพลิน โดยผู้ร้องไม่ได้

คำนึงถึงกำเนิด เนื้อหา หรือข้อเท็จจริงว่าเพลงที่กำลังร้องนั้นเป็นเพลงสำหรับเด็กหรือไม่ กล่าวง่าย ๆ ว่าเพลงเด็กนั้นคือเพลงอะไรก็ได้ที่ผู้ใหญ่ร้องขึ้นเพื่อให้เด็กได้รับความเพลิดเพลิน ด้วยเหตุนี้จึงมักปรากฏว่าเพลงเด็กจำนวนมากมีเนื้อหาที่ไม่น่าจะเหมาะสมกับการนำมาร้องให้เด็กฟังนัก บางเพลงก็เห็นได้ชัดว่าเป็นเพลงของผู้ใหญ่มากกว่า แต่เมื่อเพลงบางเพลงถูกนำมาร้องกล่อมเด็กหรือร้องล้อเด็กให้หยุดร้องให้หรือเพื่อหยอกล้อเล่นกับเด็ก คนอื่น ๆ อาจจดจำและนำเอาเพลงนั้นไปร้องต่อ ๆ กันไปจนกลายเป็นความนิยม เพลงเหล่านั้นก็จะได้รับการจัดเข้ากลุ่มว่าเป็นเพลงสำหรับเด็กหรือเพลงเด็ก

เพลงเด็กแบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๓ ประเภท คือ เพลงกล่อมเด็ก ซึ่งรวมเอาเพลงขู่เด็ก (ให้หลับ) เพลงปลอบเด็กและเพลงหยอกล้อเด็กไว้ด้วย เพลงเด็กร้องเล่น และเพลงประกอบการละเล่นของเด็ก ในบรรดาเพลงเหล่านี้ เพลงกล่อมเด็กได้รับการกล่าวขวัญถึงและนำมาศึกษามากที่สุด อาจเป็นเพราะเพลงกล่อมเด็กมีเนื้อหาที่น่าสนใจ มีแนวคิดหลากหลาย และมีปริมาณมากพอที่จะนำมาจัดจำแนกเพื่อการวิเคราะห์เนื้อหาอย่างเป็นระบบ อย่างไรก็ตาม เพลงเด็กทั้ง ๓ ประเภทนี้มีลักษณะร่วมที่สำคัญอยู่สองประการ อันถือได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะของเพลงเด็ก นั่นคือจังหวะหรือลีลาของเพลงและการซ้ำ ทั้งในด้านซ้ำคำ วลี และท่วงทำนอง (ซึ่งอาจเรียกว่า สร้อยเพลง) เห็นได้ว่า ลักษณะนี้สอดคล้องกับหน้าที่และบทบาทของเพลงเด็ก กล่าวคือ จังหวะและลีลาของเพลงจะมีความเรียบง่าย เพลงส่วนมากมีขนาดสั้น หากต้องการให้ยาวขึ้นก็จะใช้วิธีร้องซ้ำมากกว่าจะขยายเนื้อร้องให้ยาวออกไป หากเนื้อความเป็นความคิดแบบผู้ใหญ่แต่นำมาร้องเป็นเพลงกล่อมเด็ก ก็มักจะถูกปรับแต่งให้สั้นลงและเลือกใช้คำง่าย และดังที่ได้กล่าวแล้วว่า ในการเลือกเพลงมาร้องกล่อมนั้น แม่หรือผู้ที่รับหน้าที่ดูแลเด็กมักไม่ได้คำนึงถึงเนื้อความในเพลงมากไปกว่านึกถึงเพลงที่ตัวคนร้องคุ้นเคยหรือชอบร้องเล่น จนติดปากหรือกำลังอยู่ในอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เหนื่อยกับวิถีชีวิต รำพึงถึงความทุกข์ยากในชีวิต นอกจากนั้น ในกรณีที่เด็กบางคนอาจขอให้แม่ร้องเพลงนั้นเพลงนี้ให้ฟังบ่อย ๆ เหมือนกับเป็นเพลงโปรดหรือเพลงประจำตัว มักเกิดจากความเคยชินของเด็กต่อเพลงนั้น ๆ มากกว่าจะเกิดจากความประทับใจในเนื้อหาหรือถ้อยคำในเพลง กล่าวโดยสรุป ท่วงทำนองหรือลีลาของเพลงเด็กมีความสำคัญมากกว่าความหมายจากถ้อยคำในเพลง แต่เมื่อเด็ก

รู้ความหรือรู้ภาษามากขึ้น ก็อาจตั้งใจเนื้อเพลงที่กล่าวถึงสิ่งรอบตัว เช่น ดาว เดือน ลมพัด แดดร้อน หรือสัตว์เล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เด็กเริ่มได้พบเห็น เช่น นก ปลา

อย่างไรก็ตาม แม้ความหมายในเนื้อหาของเพลงจะมีความสำคัญ รองลงมาในแง่หน้าที่หรือจุดมุ่งหมายของการร้องเพลงเด็กในการศึกษาด้าน กระบวนการอบรมทางสังคม เมื่อเพลงเหล่านี้ถูกนำมาร้องให้เด็กฟัง เริ่มตั้งแต่ เด็กยังไม่สอนพูดจนกระทั่งถึงวัยที่เด็กสามารถร้องตามผู้ใหญ่ได้หรือร้องเล่น กันเองในกลุ่มเด็ก เนื้อหาของเพลงย่อมจะมีผลต่อการปลูกฝังให้เด็กเกิดความ เข้าใจวิถีของสังคม ทั้งนี้ ไม่ว่าผู้ใหญ่ที่ร้องเพลงหรือสอนเพลงให้เด็กจะตั้งใจ หรือไม่ก็ตาม และไม่ว่าเด็กจะเข้าใจความหมายของเพลงได้หรือไม่ อย่างน้อย ถ้อยคำเหล่านี้ก็ได้รับการบอกเล่าและปลูกฝังเข้าไปในสมองของเด็กแล้ว จึงถือ ได้ว่าเพลงเด็กเป็นพื้นฐานเบื้องต้นในการเรียนรู้สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่ม ของตน

เพลงเด็กมีบทบาทในการอบรมให้เด็กรู้จักและเข้าใจความสัมพันธ์กับ สภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมในแง่ต่าง ๆ ที่น่าสนใจ ๓ ประการ

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครอบครัวและสมาชิกในครอบครัว อันเป็นสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ชิดตัวเด็กมากที่สุด เพลงเด็กช่วยให้เด็กคุ้นเคยและเข้าใจ ความสัมพันธ์ดังกล่าวโดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก และในกลุ่มที่ กว้างออกไปคือคนในครอบครัวหรือเพื่อนบ้านที่อาจช่วยดูแล เด็กได้เห็นว่า รอบตัวนั้นมีคนอื่น ๆ ที่หน้าตาและเสียงคุ้นเคย เมื่อรู้ความรู้ภาษามากขึ้น เด็กจะคุ้นเคยคำเรียกเครือญาติ เช่น พ่อ แม่ ลูก ปู่ย่าตายาย หลานใน เพลงกล่อม เช่น กาเหว่า เจ้าเนื้ออ่อน เจ้าทองดี หรืออาจได้รู้ต่อไปถึง ลูกเขย-แม่ยายจากเพลงกล่อมเด็ก เช่น วัดโบสถ์ และนอกจากการเรียนรู้ เรื่องคำ เด็กยังอาจได้สัมผัสความสัมพันธ์และความผูกพันอันลึกซึ้งระหว่าง แม่ลูกที่ปรากฏในเพลงดังกล่าวหรือแม้แต่ลูกกับพ่อแม่ที่มีผู้ใช้ผู้ให้กำเนิดดังใน เพลง เจ้าขุนทะเลละลอก

ในการศึกษาเรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กในสังคม มีข้อค้นพบว่า คนไทย เลี้ยงดูเด็กอย่างเอาใจใส่ทะนุถนอมและถือว่าเด็กเป็นศูนย์กลางของความรัก ของครอบครัวจนบางครั้งทำให้เกิดการตามใจจนเกินควร เนื้อหาของเพลงเด็ก

แสดงออกในทางสนับสนุนข้อสรุปดังกล่าวไม่เฉพาะแต่ในการแสดงความรัก ความห่วงใยเท่านั้น แม้แต่ในเพลงกล่อมเด็กประเภทเพลงขู่ให้เด็กนอนก็จะไม่มีการกล่าวถึงการทำโทษของผู้ใหญ่หรือให้ผู้ใหญ่มีบทบาทโดยตรงในการขู่ แต่จะเลี่ยงไปใช้สัตว์ต่าง ๆ เช่น แมว ตั๊กแก งูเขียวเป็นตัวการขู่เด็ก ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่นั้นแสดงออกในด้านดีตลอดเวลา ซึ่งส่งผลให้เด็กมีความผูกพันกับครอบครัวและใกล้ชิดกับผู้ใหญ่ เด็กมองว่าผู้ใหญ่เป็นที่พึ่งในทุกโอกาส และไม่ได้ถูกขู่หรือดุให้เกรงกลัวมากนัก

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างเพศและการควบคุมของสังคม แม้จะเห็นได้ว่า เพลงเด็กไม่ได้ตั้งใจจะอบรมสั่งสอนในเรื่องเพศโดยตรง หรือข้อห้ามของสังคมในเรื่องเพศ แต่เนื่องจากเพลงเด็กจำนวนไม่น้อยมีที่มาจากเพลงร้องเล่นของผู้ใหญ่ ทำให้เนื้อหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายปรากฏอยู่ในเพลงเด็กด้วย เช่น โนนโนนาค เจ้าสุธน พี่จะไปทำพลับ หรือเนื้อหาเกี่ยวกับความคิดในเรื่องการเลือกคู่ครอง เช่น ในเพลงนางประทุม ตลอดจนปัญหาในการแต่งงานและปัญหาในครอบครัว เช่น นาฬิกาต้นดก ที่กล่าวถึงหนุ่มน้อยผู้ผิดหวังเพราะไม่อาจรวบรวมเงินมาเป็นสินสอดสู่ขอคนรักได้ หรือเพลงเจ้าสุธน ที่กล่าวถึงปัญหาในครอบครัวที่สามีมีภรรยาสองคน ปัญหาการทะเลาะวิวาทของสามีภรรยาในเพลง โอละเห้โอละทีก (หรือที่เรียกกันว่า เพลงขนมแขนงม้า) ตลอดจนถึงเพลงที่กล่าวถึงหน้าที่ของสามีและภรรยาและความผูกพันรับผิดชอบในหน้าที่ดังกล่าวที่ปรากฏในเพลงเจ้าขุนทอง การกระเถิบ เป็นต้น

นอกจากเนื้อหาดังกล่าว บทบาททางการควบคุมเกี่ยวกับเรื่องทางเพศในสังคมมีปรากฏอยู่บ้าง เช่น เพลงโนนนโนนาค โยนโยนโยน ซึ่งกล่าวถึงการนอกใจสามีหรือการคบชู้ แม้กระทั่งการสั่งสอนเด็กหญิงให้รู้จักแต่งตัวแต่พอดี ไม่ให้ชาวบ้านนินทาว่าแต่งตัวเพื่อให้ผู้ชายติดใจ ดังเช่น เพลงวัดนอก ก็แสดงให้เห็นว่า เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทในความสัมพันธ์ระหว่างเพศ ตลอดจนข้อห้ามและการควบคุมของสังคมในเรื่องดังกล่าวจากเนื้อความที่ปรากฏอยู่ในเพลงเด็กด้วย นอกเหนือไปจากที่อาจเรียนรู้ผ่านการอบรมของผู้ใหญ่โดยตรงหรือทางอื่น ๆ .

ข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ การกล่าวถึงความสัมพันธ์และบทบาทระหว่างเพศที่ปรากฏในเพลงเด็กนั้นไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์หรือตั้งปัญหาขัดแย้งให้ขบคิด แต่เป็นการบอกเล่าหรือกล่าวถึงอย่างตรงไปตรงมา แม้แต่ความคิดในแง่การเลือกคู่ครองก็มีลักษณะในเชิงอุดมคติมากกว่าจะแสดงถึงแง่มุมต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในชีวิตจริง เมื่อเทียบกับเนื้อหาของเพลงชาวบ้านหรือนิทานชาวบ้านจะเห็นได้ว่า เนื้อหาในข้อมูลสองประเภทหลังจะมีลักษณะของความขัดแย้งและความสมจริงมากกว่า เป็นการแสดงความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตที่มิได้สวยงามหรือเหมือนฝัน

๓. ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับโลกธรรมชาติ เนื้อเพลงเด็กจำนวนไม่น้อยกล่าวถึงสัตว์และพืชต่าง ๆ ที่เด็กอาจได้พบเห็นจากธรรมชาติรอบ ๆ ตัว เช่น นกเอี้ยง นกเขา ปลากระแห ปลาทราย หรือสัตว์ในจินตนาการ เช่น ตูตตู นอกจากนี้ยังมีเพลงที่กล่าวถึงพระอาทิตย์ พระจันทร์ แม่น้ำ คลื่น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เปรียบเสมือนการนำเด็กเข้าสู่โลกของธรรมชาติที่แวดล้อมอยู่ และเพลงไม่เพียงแต่จะแนะนำให้เด็กได้รู้จักสัตว์ พืช ตลอดจนธรรมชาติต่าง ๆ แต่ยังมีรายละเอียดของสัตว์และพืชเหล่านั้น ทำให้เด็กฝึกการสังเกตสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ยิ่งกว่านั้นเพลงยังสร้างความรู้สึกรื่นเริง ความมีเมตตาต่อเพื่อนร่วมโลกทั้งที่เป็นมนุษย์และสัตว์ เช่น เพลงกาเหว่า กาเอ๋ยกา ตูตตู จันทร์เจ้าขา

นอกจากความสัมพันธ์ในแง่ต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว เพลงเด็กยังมีบทบาทสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ชี้นำถึงค่านิยมทางสังคมวัฒนธรรมอันเป็นสิ่งควบคุมหรือกระตุ้นลักษณะการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม แม้ว่าค่านิยมที่ปรากฏในเพลงเด็กมักจะเป็นค่านิยมเบื้องต้นที่มีลักษณะไม่ซับซ้อน แต่ค่านิยมดังกล่าวจัดว่าเป็นค่านิยมพื้นฐานที่มีบทบาทสำคัญในการควบคุมแนวคิดในการดำเนินชีวิตในสังคม ดังเช่น ค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญู ความเชื่อฟัง ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ การบังคับตนเอง ความเป็นมิตร ความกล้าหาญ ความเที่ยงธรรม เป็นต้น ค่านิยมเหล่านี้มีลักษณะเป็นค่านิยมในเชิงปฏิบัติมากกว่าจะเป็นค่านิยมเชิงอุดมคติ ซึ่งทำให้เข้าใจค่านิยมดังกล่าวได้ง่ายและชัดเจน และไม่เพียงแต่ค่านิยมในเชิงบวกเท่านั้นที่ปรากฏในเพลงเด็ก ค่านิยมที่อาจถือว่าเป็นเชิงลบก็มีปรากฏอยู่ เช่น เพลง

เด็กร้องล้อเลียนกัน อาจเป็นการล้อเลียนผู้อื่นที่มีลักษณะน่าขบขันหรือความ
 ขี้ริ้วขี้เหร่ แต่ก็มิได้เป็นการล้อที่ทำให้เจ็บช้ำน้ำใจหรือโกรธซึ่ง เช่น เพลงผมจุก
 ผมเปีย นอกจากนี้ ในเพลงเด็กบางเพลงก็อาจกล่าวถึงค่านิยมเรื่องความ
 เชื้อฟุ้งที่เลยไปถึงขั้นทำให้ขาดความมั่นใจในตัวเอง

จากข้อสรุปเบื้องต้นในการศึกษาเนื้อหาของเพลงเด็กนี้ เห็นได้ว่า
 เพลงเด็กมีบทบาทในกระบวนการอบรมทางสังคมในลักษณะที่สอดคล้องกับ
 วัย กล่าวคือนำเด็กเข้าสู่โลกใกล้ตัวคือครอบครัว ความสัมพันธ์ในครอบครัว
 เครือญาติ และเพื่อนบ้าน เนื้อหาบางเพลงทำให้เด็กเริ่มเข้าใจเรื่องเพศหญิง
 ชาย ความสัมพันธ์ระหว่างเพศและแนวทางปฏิบัติในสังคม ตลอดจนค่านิยม
 อันเป็นการชี้แนะและควบคุมความประพฤติของสมาชิกสังคม ในแง่ของ
 สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เด็กได้รู้จักและฝึกการสังเกตธรรมชาติที่แวดล้อม
 ยิ่งกว่านั้น ยังนำเด็กเข้าสู่โลกของจินตนาการ ทั้งที่เกี่ยวกับสัตว์ พืช และ
 เรื่องราวต่าง ๆ ในแง่ของตำนานหรือประวัติศาสตร์ ดังเช่นเพลงเจ้าขุนทอง
 กระบะเกด วัดโบสถ์

ข้อสังเกตอื่นที่น่าสนใจเกี่ยวกับเพลงเด็กคือ เนื้อหาของเพลงเด็ก
 แสดงถึงสภาพของสังคมเกษตรกรรมทั้งที่เป็นการกล่าวถึงอาชีพหลักของ
 ผู้คนหรือการประกอบการเกี่ยวกับการเพาะปลูกต่าง ๆ เพลงเด็กเล่นซ่อนหา
 ที่ชื่อว่า ปิดตาไม่มีด นั้นมีเนื้อความว่า “ปิดตาไม่มีด สารพิษเข้าตา พ่อแม่
 ทำนา ได้ข้าวเม็ดเดียว” เพียงสั้น ๆ เท่านั้นก็แสดงให้เห็นว่าอาชีพหลักของ
 ครอบครัวคือการทำนา เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ว่าหากผลผลิตสูญเสียไป ครอบครัวก็
 จะเดือดร้อนสาหัส

ประการที่สอง แม้สังคมไทยจะเป็นสังคมที่พุทธศาสนาฝังลึกใน
 จิตใจคน แต่ในเพลงเด็กปรากฏว่าไม่มีการกล่าวถึงเนื้อความสั่งสอนใน
 แนวทางพุทธศาสนาอย่างเด่นชัด ในบรรดาข้อมูลที่รวบรวมมานั้นมีข้อความ
 กล่าวถึงบุญและบาปอยู่บ้าง แต่ไม่มีเพลงใดเลยที่กล่าวโดยตรงถึงแนวคิด
 เรื่องกรรมหรือแม้แต่คำว่ากรรมก็ไม่ปรากฏ ลักษณะนี้ชี้ให้เห็นว่า เพลงเด็ก
 ไม่มีบทบาทโดยตรงในการสั่งสอนแนวคิดด้านศาสนาหรือคติธรรมต่าง ๆ
 แต่เป็นการชี้แนวทางและค่านิยมในการประพฤติปฏิบัติที่สังคมพอใจ

ประการสุดท้าย ในเพลงเด็กไม่มีกล่าวถึงเรื่องผีหรือวิญญาณ กล่าวได้ว่าในการนำเด็กเข้าสู่โลกธรรมชาติและสังคมนั้น ไม่มีการกล่าวถึงโลกเหนือธรรมชาติในรูปของวิญญาณหรืออำนาจเหนือธรรมชาติใด ๆ ในบรรดาเพลงกล่อมเด็กประเภทเพลงชู้ก็ไม่กล่าวถึงผีหรืออำนาจลึกลับใด ๆ ทั้งสิ้น ดังนั้นตามที่ผู้กล่าวว่าสังคมไทยมักจะชูเด็กให้หวาดกลัวด้วยเรื่องสัตว์ร้ายหรือภูตผีปิศาจต่าง ๆ จึงอาจจะเป็นการชูในรูปแบบอื่น ๆ แต่ไม่มีปรากฏอยู่ในเพลงเด็กไม่ว่าประเภทใด หรืออย่างน้อยก็ไม่ปรากฏในข้อมูลเพลงเด็กในพื้นที่ภาคสนามของการศึกษาวิจัยนี้

เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลประเภทเพลงเด็กกับข้อมูลอีก ๒ ประเภท คือ เพลงชาวบ้านและนิทานชาวบ้านที่รวบรวมข้อมูลจากพื้นที่เดียวกัน จะเห็นลักษณะความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างเนื้อหาของข้อมูลมุขปาฐะทั้ง ๓ ประเภทและความสัมพันธ์กับกระบวนการอบรมทางสังคมในช่วงวัยที่ต่างกัน ซึ่งจะกล่าวเพียงย่อ ๆ ดังนี้

เพลงเด็กนำเด็กเข้าสู่สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่อยู่ใกล้ตัวเด็ก ได้แก่ ครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน และโลกธรรมชาติที่แวดล้อม ในขณะที่เด็กสามารถรับรู้และเข้าใจได้ไม่ยากนัก หรือหากยังไม่เข้าใจถ่องแท้ก็ไม่ทำให้เกิดปัญหาขึ้นในใจของเด็ก เพราะข้อมูลเหล่านั้นเสนอในลักษณะบอกเล่ามากกว่าจะเสนอในแง่ความขัดแย้ง หรือเสนอแนวทางที่ต้องเลือกและไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ข้อขัดแย้งหรือทางเลือก ในแง่ของการอบรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจหรือการทำมาหากิน เพลงเด็กก็เพียงแต่บอกเล่าให้รู้จักวิถีทางทำมาหากินทั่ว ๆ ไป ไม่กล่าวไปถึงขั้นความซับซ้อนของปัญหาหรือความทุกข์ยากในการทำมาหากิน (ในเพลงเด็กของภาคอีสาน พบว่ามีเพลงกล่อมเด็กที่แม่หรือผู้ร้องเพลงว่าพึงหรือว่าพันถึงชีวิตที่คับแค้นหรือเหนื่อยยาก แต่ไม่ปรากฏในข้อมูลชุดที่ศึกษา)

ในเพลงชาวบ้าน โลกของครอบครัว เครือญาติและเพื่อนบ้านยังคงปรากฏอยู่ในเนื้อเพลง แต่ทวีความซับซ้อนขึ้นในแง่ของความสัมพันธ์ระดับบุคคล การปรับตัวเข้าสู่สภาพแวดล้อมทางสังคม ปัญหาความขัดแย้งและแนวทางที่ต้องเลือกหรือต้องตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาเฉพาะหน้ามีลักษณะเด่นชัดขึ้น ตัวอย่างเช่นการเลือกคู่ครอง เพลงชาวบ้านไม่เพียงแต่กล่าวถึง

ลักษณะคู่ครองในอุดมคติเท่านั้น แต่ยังระบุความบกพร่องอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ไม่สมบูรณ์พร้อมหรือไม่เพียบพร้อมตามอุดมคติ รวมทั้งกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพศในแง่ความเป็นจริงของวิถีชีวิตมากกว่าความหวังหรือความใฝ่ฝัน ภาพของคู่ครองในอุดมคติที่ปรากฏในเพลงเด็กเปลี่ยนแปลงไปในแง่ความชัดเจนและสมจริงยิ่งขึ้นในเพลงชาวบ้าน โดยเฉพาะเพลงร้องโต้ตอบระหว่างชายหญิงที่เรียกว่าเพลงปฏิพากย์

ในนิทานชาวบ้าน ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์รูปแบบต่าง ๆ ในสังคมมักปรากฏในลักษณะสมจริงและแสดงออกชัดเจนถึงความขัดแย้งระหว่างค่านิยมอุดมคติกับความเป็นจริงในวิถีชีวิตสังคม โดยเฉพาะนิทานประเภทที่เล่ากันในวงสนทนาของมิตรสหายหรือคนคุ้นเคย คือนิทานประเภทมุกตลก นิทานเชิงตำนาน นิทานทรงเครื่องหรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ตลอดจนนิทานชาดก นอกจากนี้ นิทานชาวบ้านส่วนมากโดยเฉพาะนิทานมุกตลกจะแสดงออกในเรื่องการล้อเลียนข้อห้ามหรือข้อกำหนดเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศซึ่งเป็นปัญหาหลักในด้านการควบคุมของสังคม

ในขณะที่เพลงเด็กกล่าวถึงโลกธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมในรูปแบบที่ไม่ซับซ้อน เป็นการบอกเล่ารูปแบบในอุดมคติและไม่มี ความขัดแย้งกับแนวทางปฏิบัติ เพลงชาวบ้านมองสภาพแวดล้อมดังกล่าว ในแง่ที่สมจริงและใกล้ตัว ปัญหาความขัดแย้งมีความซับซ้อน และมักเป็น ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกสังคมในช่วงวัยที่เป็นกำลังผลิตของสังคมคือวัยหนุ่มสาวและวัยกลางคน เช่น การทำมาหากิน การมีความสัมพันธ์ทางเพศ เพื่อสร้างสมาชิกรุ่นใหม่ของสังคม ตลอดจนความขัดแย้งระหว่างค่านิยมอุดมคติกับแนวปฏิบัติ คำตอบที่ปรากฏในเพลงชาวบ้านมักไม่เป็นข้อสรุปที่ลงตัวแน่นอน แต่จะเป็นการเสนอแนวคิดหรือทางเลือก ส่วนในนิทานชาวบ้าน เช่น นิทานชาดก นิทานท้องถิ่น ตำนาน หรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ นั้น ปัญหาข้อขัดแย้งมักมีการเสนอทางออกหรือแนวคิดที่สรุปได้ว่าเป็นหลักเกณฑ์ที่สังคมยึดถือ ส่วนนิทานมุกตลกมักเสนอความขัดแย้งและทางออกหรือวิธีแก้ไข ปัญหาที่ตรงกันข้ามกับความสมจริงหรือตรงกันข้ามกับบรรทัดฐานของสังคม ในขณะเดียวกันก็ทำให้มองเห็นปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะปัญหาด้านแนวคิดและค่านิยมหลักของสังคม อย่างไรก็ตาม

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนา กฎแห่งกรรมและคติธรรมต่าง ๆ มักมีกล่าวถึงมากขึ้นทั้งในเพลงชาวบ้านและนิทานชาวบ้านโดยเฉพาะเรื่องกรรม เพื่อเป็นข้อสรุปหรือข้ออ้างถึงเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตซึ่งมักเป็นเรื่องความทุกข์มากกว่าความสุข

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ ในประเภทเพลงเด็กนั้น ตัวผู้ทำหน้าที่อบรม (Socializing agent) คือพ่อแม่หรือผู้ใหญ่ที่เลี้ยงดูเด็ก และผู้รับการอบรมคือเด็ก แม้ว่าเด็กจะสามารถเป็นฝ่ายแสดงออกได้บ้าง แต่กล่าวได้ว่า โดยทั่วไปเด็กมีบทบาทน้อยในกระบวนการอบรมช่วงนี้ ในกรณีเพลงชาวบ้าน ผู้อบรมและผู้รับการอบรมถือว่าเป็นบุคคลกลุ่มเดียวกัน มีช่วงวัยเดียวกันหรือใกล้เคียงกันและมีสถานภาพทางสังคมคล้ายคลึงกัน ส่วนนิทานชาวบ้าน ผู้เล่านิทานหรือผู้ทำหน้าที่อบรมเป็นผู้สูงด้วยวัยและประสบการณ์ผ่านขั้นตอนของการอบรมการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการดำเนินชีวิตมามาก จึงสามารถมองย้อนกลับไปสู่ค่านิยมและหลักการของสังคม มองเห็นทางเลือก ผลได้ผลเสีย และมีความเข้าใจต่อสิ่งที่พ่อที่จะกล่าวถึงค่านิยมเหล่านั้นได้อย่างมั่นใจ หรือในทางตรงกันข้าม สามารถนำเอาค่านิยมที่เป็นปัญหา หรือนำเอาข้อห้ามของสังคมมาล้อเลียนได้ โดยไม่ต้องวิตกว่าจะทำให้สังคมเสียหลักการหรือเกิดความสับสนวุ่นวายขึ้นในทางปฏิบัติของสมาชิกสังคม เนื่องจากมีสถานะและความรอบรู้ในชีวิตมากพอที่จะปรับหรือจัดความพอดีให้กับเรื่องและวิธีการแสดงออก

การศึกษาเพลงเด็กกับกระบวนการอบรมทางสังคมในวัยเยาว์ดังกล่าวมานี้ทำให้เห็นว่า วัฒนธรรมมุขปาฐะมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังอบรมสมาชิกของสังคมโดยเฉพาะในวัยแรกเริ่ม วัฒนธรรมมุขปาฐะแต่ละประเภทต้องมีความสอดคล้องในด้านแนวคิด เนื้อหา และกระบวนการหรือวิธีการกับช่วงวัยของสมาชิกสังคม เพื่อให้การอบรมในแต่ละช่วงวัยนั้นสามารถปลูกฝัง สร้าง และสืบทอดคุณสมบัติของสมาชิกตามที่สังคมนั้นปรารถนา หากวิถีชีวิตสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไป กระบวนการอบรมทางสังคมก็อาจปรับเปลี่ยนไปด้วย ดังเช่นวัฒนธรรมลายลักษณ์เข้ามาแทนที่วัฒนธรรมมุขปาฐะในด้านการศึกษา อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมมุขปาฐะก็ยังคงมีบทบาทสำคัญในแง่การสร้างความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ทุกช่วงวัยทั้งที่เป็นสมาชิกในสังคมเดียวกันและในสังคมโลก